

Osmanlı
1. cilt
Aralık 1977
Tarih Vakfı Yurt Yayınları

İLK OSMANLI-HOLLANDA MÜNASEBETLERİ

BÜLENT ARI

BİLKENT ÜNİVERSİTESİ İKTİSADI VE İDARI BİLİMLER FAKÜLTESİ

GİRİŞ

Bu makalede Osmanlı-Hollanda münasebetlerinin ilk devirleri ele alınacaktır. Öncelikle Hollanda'nın İspanya'dan bağımsızlığını kazanması sürecini anlatan tarihçeyi takiben 17. asrın başlarında gerçekleşen Hollanda'nın deniz hakimiyeti ve ticari kalkınmasına temas edilecektir. İki ülke arasındaki ilk ticari ve diplomatik münasebetlerin kurulması safhasından sonra ahdnâme-i hümayun ile Holanda'ya verilen kapitülasyonlar ve bunların zaman içinde değişen şartlara göre yenilenmesi üzerinde durulacaktır. Son bölümde ise 18. asrın başlarına kadar İstanbul'da görev yapan Hollanda elçileri hakkında kısaca bilgi verilmektedir. Söz konusu elçilerin görev süreleri bir liste halinde yazımızın sonunda ayrıca yer almaktadır.

HOLLANDA BAĞIMSIZLIĞININ SİYASİ TARİHÇESİ

17. asırda dünya ticaretinde büyük söz sahibi olan Hollanda, 16. asırda Avrupa'yı kasıp kavuran mezhep savaşları sonucu bağımsızlığına kavuşmuştur. İspanya'nın eyaletlerinden olan Hollanda, o devirde bugünkü Belçika'nın kuzeyindeki Flaman bölgesini de içine almaktaydı. Belçika bilindiği gibi 1830 yılında bağımsızlığını kazanarak Hollanda'dan ayrılmıştır. Resmi olarak Burgundy dükünün arazisi sayılan Hollanda şehirlerinde, o devirde diğer Avrupa ülkelerine nazaran kayda değer bir hürriyet havası hakimdi. Rönesans ve Hümanizm, Hollanda'daki eğitilmiş ve iyi yetişmiş burjuvazi arasında revaç bulmaktaydı. Antwerp tüccarı Almanya ile yakın ticari münasebet içinde bulunduğundan, Luther'in yazıları elden ele dolaşıyordu. Bugünkü Belçika'nın Ghent şehrinde doğan İspanya kralı V. Charles, kendi memleke-

tinde dinsizliğin yayılmasına engel olmak için 1521'de Luther'in aforoz edilmesinden sonra Hollanda'da onun bütün kitaplarını müsadere ettirmişti. V. Charles'in ikinci adımı, İspanya'da uyguladığı Engizisyonları Hollanda'ya da getirmektir. İlk olarak 1523'de Brüksel'de iki kişi yakıldıktan sonra tüm Luther'ciler için ölüm emirleri verilmeye başlandı. Fakat baskılar Luthercilik'in yayılmasını önleyemiyordu. Tahminlere göre 1530'da Antwerp nüfusunun dörtte biri Lutheranlığı benimsemişti.¹ 1550'den itibaren Calvinizm Hollanda'ya Cenova yoluyla girmeye başlayacak, Hollanda Engizisyonu'nun verdiği ağır cezalara rağmen hızla yayılacaktır.

İmparatorun toprakları arasında en zengin olanı Hollanda idi. 1559 tarihli Venedik raporlarına göre Hollanda, Türklere ve diğer dinsizlere karşı Hristiyanlığı müdafaa eden İspanya kralının hazinesi idi.² V. Charles'in 1555'de tahtı II. Philip'e devretmesi, dini baskıları durdurmadı. II. Philip, hakimiyetine karşı bir isyan olarak gördüğü ve dinsizlik addettiği Protestanlık'ı ortadan kaldırmaya kararlıydı. Bunun için Hollanda'da doğrudan İspanya'ya bağlı bir idare kurmak için ilk adımları attı. Flaman bölgesinin yönetimi Kont Egmont'a, Hollanda, Zelanda ve Utrecht'in yönetimi ise "William of Orange"ya verildi.³ 1559'da Hollanda'dan İspanya'yı giden II. Philip naib olarak V. Charles'in gayri-meşru kızı Margaret'i bırakmıştı. Hollanda'da üç yeni başpiskoposluk ve ondört piskoposluk kurulması kararıyla artan gerginlik sonucu 1566'da "İkona İsyanı" patlak verdi.⁴ Elinde imkan olduğu halde prens William bu isyanda ayrılıkçı Calvinistler'in önderliğine geçmedi. Fakat gittikçe büyüyen isyan sonucu önce Margaret, imparatora sadakat yemini etmelerini istedi. William'in bunu reddetmesi üzerine Margaret ordusuyla Antwerp'te toplanan

Calvinistler'in üzerine yürüyerek onları bertaraf etti. İspanyolların lideri Brederode ve daha sonra da William Almanyaya kaçtı. Fakat II. Philip sıkı idaresini bırakmadı. 1567'de Alva dükünü tüm Hollanda'yı Brüksel başkent olmak üzere tek bir krallıkta toplama göreviyle, emrindeki bir orduyla Hollanda'ya gönderdi. Fakat dükün çok sert uygulamaları ve yarattığı dehşet ortamı gerginliği daha da artırdı. Bir yıl sonra Brederode'un ölmesiyle William tek lider olarak kaldı. Ancak Alva'ya karşı yürüttüğü ilk muharebeler akim kalmıştı. Bunun üzerine William, İspanyollara karşı korsanları destekledi. İlk önce Brill liman şehrini prens William adına ele geçiren korsanlar daha sonra kuzey limanlarını birer birer teslim aldılar. Aslında William, fanatik korsanlardan pek de hazzetmiyordu. Emniyetli, fakat acımasız bir idare kuran korsanlar kiliseleri yağmalıyor, papazları katlediyor, Katolik hakimleri Calvinistlerle değiştiriyorlardı.

Kuzeye doğru ilerleyen İspanyol kuvvetleri 1573'te Haarlem'i kuşatarak altı ay sonra ele geçirdiler. Fakat İspanyollar'ın durumu çok da iyi sayılmazdı. Akdeniz'de Osmanlı Devletine karşı harbeden II. Philip, Hollanda'daki ikinci bir cephenin masraflarını karşılayamıyordu. Askerlerin maaşı aylardır ödenmediğinden ordusu Antwerp'e geri dönerek alacakları ödenene kadar savaşmayacaklarını söylediler. 1574'te Philip'in para bularak maaşlarını ödemesi üzerine bu sefer Leiden şehrini kuşattılar. Kurtuluş için başka çarenin kalmaması üzerine uzun müzakerelerden sonra Prens William deniz sularını tutan setlerin yıkılmasını kabul ettirdi. Deniz sularının her tarafı kaplamasıyla bataklığa dönen arazide çaresiz kalan ve paniğe kapılan İspanyol askerleri mağlup olarak geri çekildiler.⁵

Ancak Katoliklerle Protestanlar arasındaki görüş ayrılığı hemen sona ermedi. Güneydeki asiller, 1579 yılı Ocak ayında Arras'da II. Philip'e ve Roma Katolik Kilisesine sadakatlerini bildiren ve on şehirden oluşan bir birlik ilan ettiler. İki hafta sonra da kuzeyde yedi eyalet Utrecht birliğini kurdu. (United Provinces) Daha sonra prens William bu birliğin başına geçti. Askeri olarak Hollanda'yı altedemeyen Philip 1580 yılında hakkında dini ve siyasi ağır ithamlar öne sürerek William'ı kanun dışı ilan etti.⁶ Prens William bu ithamlara karşı bir müdafaaanname gönderdi ise de ölü veya diri, başına 25.000

altın mükafat kondu. Nihayet 1584'de Prens William Delft'te bir suikast sonucu öldürüldü.⁷

Suçlamalar arasında Türklerle irtibat kurmak da vardır. Anlaşılan o ki İngiltere Kraliçesi Elizabeth gibi Prens William da İspanya ile başedebilecek en büyük güç olan Osmanlı Devleti'nden, gizli kanallardan irtibat kurarak yardım istemiştir. Bu irtibat Joseph Nasi, nam-ı diğer Don Juan Miquez aracılığıyla olmuştur.⁸ William, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim tarafından istihdam edilip İstanbul'a gelmeden önce Antwerp'te bankacılıkta faal biri olan Nasi'ye 1569'da gizlice bir mektup göndererek Hollandalıların II. Philip'e karşı yürüttükleri isyanda Osmanlı Devleti'nin desteğini istemiştir.⁹ Avrupa ahvali hususunda Osmanlı hükümetinin danışmanı olan Nasi, Hollanda isyanını Osmanlı devlet adamlarıyla istişare etmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Sultanı Flaman bölgesi ve diğer İspanyol şehirlerindeki Lutherçiler'e bir mektup göndererek kafırlere (Katolikler) karşı muharebelerinde destek vereceğini bildirmiş ve istedikleri zaman donanma ile asker ve yardım göndereceği vaadinde bulunmuştur.¹⁰ Aynı minval üzere Cezayir Beğlerbeği Ali Paşa vasıtasıyla kendilerine zulmedildiğinden şikayet eden İspanya'daki Müslümanlara da gönderilen sadrazam mektubunda da en kısa zamanda ve hazırlıklar tamam olduğunda yardım etme sözü verilmektedir.¹¹ İspanya'nın Protestanlara uyguladığı dini baskılar halkı o kadar bezdirmiş ve Katolikler'e nefret o kadar artmıştı ki "Liever Turks dan Paaps" (Papa taraftarı, yani Katolik olmaksızın Türk olmayı tercih ederim) sözü bir slogan haline gelmişti.¹² Ancak 1571 yılında meydana gelen İnebahtı mağlubiyeti Osmanlı Devletini artık bu gibi deniz aşırı faaliyetlerden ve dünya siyasetine doğrudan askeri müdahale fikrinden alıkoyacaktır.

DENİZLERDE VE DÜNYA TİCARETİNDE HOLLANDA HAKİMİYETİ

Ortaçağın sonlarında dünya ticaretinin merkezi Venedik iken 1500'lerden sonra Antwerp öne çıkmaya başlamıştı. 1585'de Antwerp'in İspanyollarca işgali, Ceneviz'e kısa bir canlanma sağladıysa da 1600'den sonra Amsterdam belirgin bir şekilde dünya ticaretinin merkezi haline gelecektir.¹³ Artık Venedik'in Akdeniz'deki ticari hakimiyeti son bulmuştur. Hollanda'nın bu hızlı ge-

lişmesinde asgari mürettebat ve azami ekonomiye dayanan gemiciliğindeki teknik gelişmelerin de büyük payı vardır.¹⁴

1580'lere kadar kıymetli malların taşınması, banka ve sigorta sektöründe Hollanda'nın güney eyaletleri daha büyük rol oynarken, Zelanda ve Kuzey Hollanda küçük çapta ticaretle uğraşmaktaydı. Büyük tüccar, tekstil ürünleri, depoları, lüks mallar ve para piyasası Antwerp'te idi. Fakat İspanya'ya karşı 1572'de başlayan isyanla birlikte pekçok zengin tüccar işlerini yurtdışına nakletmeye başladılar. Bu sebepten, düzenli İngiliz deniz ticaretinin 1570'lerden sonra başlaması tesadüfi değildir.¹⁵

Başlangıçta Antwerp'te oturan tüccarın çoğu, kendi adına alım satımla uğraşmak yerine, Lizbon baharat ihracatçıları ile İtalyan ve Alman ihracatçılarına ve Londra kumaş tüccarına aracılık yapmaktaydılar. 1550'lerden sonra Antwerp'in kendi ticareti büyük mesafe katederek komşu devletlerdeki büyük ihracatçıların deposu olmaktan kurtulmaya başlar. Antwerp bu hızlı ilerlemesi neticesinde Avrupa'nın ticaret merkezi haline gelir. Ancak Antwerp'in 1585'de İspanyollar tarafından işgali ve arkasından II. Philip'in Hollanda mallarına ve deniz nakliyatına uyguladığı ambargo, ticaret merkezini Amsterdam'a kaydıracaktır. Artık Avrupa'nın mali başkenti ve dünyanın en zengin piyasalarının merkezi Amsterdam'dır.

1590'lardan itibaren Hollanda çok hızlı bir kalkınma içine girer. Hollanda'nın dünya ticaretine hakimiyeti Afrika, Asya, Rusya ve Amerika kıtasındaki pazarlara doğrudan deniz bağlantısı ile mümkün olmuştur. Hatta kendi gemilerinin gidemediği yerlere de araçlar göndererek mahalli tüccarın ödeyebileceğinden daha fazla fiyatla kaynağında satın almaktaydılar. Böylece 17. asrın başlarından itibaren Hollanda uzakyol ticareti, depolama, verimli üretim teknikleri ve spekülatif ticaret yoluyla temayüz etmiştir.¹⁶ Hollanda bu gelişmesini üçlü merkez rolüyle sağlıyordu: Avrupanın ticaret emtiası, gemicilik ve sermaye piyasasında liderlik.¹⁷

İLK TİCARİ MÜNASEBETLER

Osmanlı Devleti 15. ve 16. asırlarda iç karışıklıklar ve dış tehditlerle mücadele ederken, kuvvetli donanma-

sını haçlı seferlerine önderlik eden Papa'nın hizmetine vermemesi için Venedik'i ticari imtiyazlarla nötralize ediyordu. 1571 yılındaki İnebahtı mağlubiyeti ve Venedik-İspanya-Papa koalisyonunun Akdeniz'deki hayati menfaatlerine tehlike arzemesi, Osmanlı Devleti'ni Hristiyan dünyası içinden yeni ittifaklar oluşturmaya zorladı.¹⁸ Kıbrıs seferinin hemen arifesinde 1569 yılında Fransa'ya zaten kapsamlı bir kapitülasyon verilmişti. Bunu İngilizler ve ardından Hollandalılarla yapılan diplomatik temaslar takip etmiştir. Bu ilişkilerde sözkonusu kuzey ülkelerinin Venedik ve onun müttefiklerine olan deniz üstünlüğü önemli bir faktör olmuştur. Bronz ve çelik toplarla donatılan İngiliz bretonileri¹⁹ için Venedik kadırgaları Akdeniz'de çok kolay hedefler teşkil ediyordu.²⁰

Yukarda bahsedildiği üzere Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ilk diplomatik temaslar İspanyollara karşı mücadeleleri esnasında prens William'ın teşebbüsüyle Joseph Nasi aracılığıyla gerçekleşmişti.²¹ Daha sonraki temaslar bazı seyyah ve Akdeniz ticareti ile uğraşan tüccar tarafından münferit olarak yapılmıştır. Bunların başında daha çok İspanyol işgalinden sonra Hollanda'ya göç eden Antwerp tüccarı gelmektedir. 1589 yılında iki ortağıyla birlikte gemisiyle Osmanlı topraklarına gelen ilk ticaret erbabı muhtemelen Daniel van der Meulen ve Jacques de la Faille'dir. Bunların verdiği bilgiler, Levant ticaretinin çok karlı olduğu yönündedir.²²

Hollanda tüccarı, 1598'de Fransa kralı IV. Henry'den Osmanlı limanlarında ticaret yapma müsaadesi aldılar.²³ Kıbrıs, Suriye, Filistin ve Mısır'a uğrayacak olan, kuvvetli toplarla donanmış 10 gemiden oluşan ve altın, kumaş baharat yüklü ilk büyük Hollanda konvoyu 1609'da Osmanlı limanlarına geldi.²⁴ Amsterdam Levant tüccarı 1611'de Hollanda otoritelerine yazdıkları dilekçede, Levant ticaretinin Hollandalı ticaret erbabı için en önemli faaliyet alanı olacağını ifade ediyorlardı. Hatta Türkiye, Kıbrıs, Mısır ve Ege adaları ile olan ticaretin, kendi menfaatleri bakımından Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyasının deniz trafiğinden potansiyel olarak çok daha faydalı olacaktır. Dilekçede Levant'taki ipek, pamuk, tiftik gibi hammadde kaynaklarının, batıdaki lüks tekstil ürünleri için vazgeçilmez olduğu da ifade edilmekteydi.²⁵

DİPLOMATİK MÜNASEBETLERİN KURULUŞU VE KAPİTÜLASYONLAR

Cezayir korsanlarının Hollanda gemilerine yaptıkları saldırılar Staten Generaal'i Osmanlı hükümeti ile doğrudan temas kurmaya zorlamıştır. Artus Thomas 1660'da basılan eserinde Hollanda'nın diplomatik münasebetlerin tesisi için Osmanlılar'a müracaat etmesini Akdeniz'de kaybolan Hollanda gemilerine, yüklerine ve mürettebatına bağlar. Thomas, Hollanda'nın Osmanlı sultanının ittifakını sağlamak suretiyle Akdeniz'de emniyetli bir şekilde denizcilik ve limanlarda ticaret yapmak hususundaki istekliliğine dikkat çeker.²⁶ Zaten 1604 yılında Staten Generaal²⁷ Sultan I. Ahmed'e bir mektup göndererek Suriye'de ticaret yapma müsaadesi talep etmişti. Bu mektuba hemen cevap verilmediyse de 1610 yılında kaptan-ı derya tarafından yazılan bir mektupla pâdişâhın, Hollandalıların kendi bayrakları altında ticaret yapmalarına müssade etme niyeti taşıdığı bildirildi.²⁸

Osmanlı-Hollanda münasebetlerinin kurulmasında kapran-ı deryalık da yapan Halil Paşa'nın büyük rolü vardır. Hollanda'ya yazılan mektupta pâdişâhın İstanbul'da bir Hollanda elçisini görme arzusu ayrıca belirtiliyordu. Uzun müzakerelerden sonra Staten Generaal, Hollanda'nın önde gelen bir ailesine mensup Cornelis Haga'yı elçilik göreviyle İstanbul'a gönderdi. Haga, Rotterdam yakınlarındaki Schidam'lı genç bir avukat idi. 1609'de İspanya ile 12 yıllık bir barış andlaşması imzalayan Hollanda, bunun hemen ardından 1610 yılında, ilk defa olarak bir İslam ülkesi olan Fas ile ticaret andlaşması imzaladı.²⁹ Bunun ardından Osmanlı Devleti ile yapılacak görüşmelerin İspanya'ya karşı bir ittifak görüntüsü vermemesi için Haga'nın görevi, olduğundan küçük ve sadece Hollanda esirlerini kurtarmaya yönelik bir ziyaret olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı hükümetinin Hollanda'ya kapitülasyon verme ihtimalinin belirmesi İstanbul'daki İngiliz ve Fransız elçilerini telaşlandırdı. Haga'nın pâdişâh Sultan I. Ahmed tarafından huzura kabulünü engellemek için büyük gayret gösterdiler. Osmanlı devlet adamları nezdinde teşebbüste bulunarak, Hollanda'nın bağımsız bir devlet olmadığını, isyan ettikleri İspanya kralına tâbi bir eyalet statüsünde bulunduğunu söyleyerek, yapılacak bir

ittifakın pâdişâhı da ileride zor durumda bırakacağını ilave ettiler.³⁰ Fransız elçisi Achille de Harley daha da ileri giderek, Bab-ı Ali'nin Hollanda'ya ayrıca kapitülasyonlar verilmesini engellemeleri karşılığında onbin altın rüşvet vadetti.³¹ Hollanda'dan önce İngilizler'e kapitülasyon verilirken de Fransız elçisi çok müşkilat çıkarmıştır. Venedik hariç diğer "harbî taife"nin Fransız bayrağ altında geleceğinin kendilerine verilen ahdnâmede mukayyed olduğundan bahisle, Fransız elçisi İngilizlere ayrı bir kapitülasyon verilmesine karşı çıkmıştı. Tecdid edilen 1601 tarihli İngiliz ahdnâmesinde Felemenk tüccarının da İngiliz bayrağna dahil edilmesi,³² Bâb-ı Âlî'deki İngiliz-Fransız rekabetini büsbütün kızıştırdı. İngiliz ve Fransız elçilerinin ısrarlı tutumları ile "harbi devlet" tüccarının taşıyacağı bayrak, dolayısıyla en ziyade müsaadeye mazhar millet statüsü, on yıl içinde bir Fransızlar, bir İngilizler arasında el değiştirdi.³³

İngiliz ve Fransız elçilerinin bütün bu çabalarına rağmen Cornelis Haga 29 Safer 1021³⁴ tarihinde Kaptan-ı Derya Halil Paşa'nın da desteğiyle Sultan I. Ahmed tarafından huzura kabul edildi.³⁵ Bilindiği üzere bir elçi için en önemli hadise pâdişâh tarafından bizzat kabul edilmektir. Kendi hükümdarının mektubu ile elçinin getirdiği hediyeler büyük bir merasimle, çoğunlukla da ulufe günü sarayda pâdişâha takdim olunurdu.³⁶

İki ay kadar sonra Evail-i Cemaziyelevvel 1021/1612 tarihli ilk ahdnâme Hollanda elçisine teslim edilmiştir.³⁷ Bu vesika ikili bir andlaşma olmayıp, Fransız ve İngilizlere verilenler gibi tek taraflı bir ahdnâmedir. Bundan böyle Hollanda gemileri kendi bayraklarıyla Osmanlı limanlarına girip, tüccarı serbestçe ticaret yapabilecektir. Artık Fransızların Osmanlı Devleti'nde iki büyük rakibi vardır: İngiliz ve Hollandalılar. İngiltere'nin ardından Hollandaya kapitülasyon verilmesi siyasi birtakım mülazazalara dayanıyordu. Bir kere her ikisi de Protestan dünyanın yükselen ülkeleriydi. Hollanda ise ortak düşman İspanya'ya karşı tabii bir müttefik olacaktı. Gerçi İspanya ile 1609'da imzaladıkları 12 yıllık mütarekeden sonra Hollanda daha çok ticari ve iktisadi bir işbirliği üzerinde duruyordu, ama Hollanda'nın denizcilikteki üstünlüğü başta Halil Paşa olmak üzere Osmanlı hükümetini etkilemişti. İngiltere'nin yanında Hollanda'dan alınacak stratejik harp malzemeleri de büyük önem taşıyordu.³⁸

Haga İstanbul'a çok kıymetli hediyelerin yanısıra diğer Avrupa devletlerinden özenle sakladıkları ve ellerine geçmesini istemedikleri stratejik deniz haritalarını getirdi. Hollanda yetkilileri hem kapitülasyonlar yoluyla ticari işbirliği sağlamak, hem de Cezayir ve Tunus korsanları tarafından alınan Hollandalı esirleri serbest bırak-tırmak arzusundaydılar.³⁹ Kısa bir süre sonra arzu ettikleri kapitülasyonlar Sultan I. Ahmed tarafından kendilerine verildi, fakat esirler meselesi bir süre daha sürdü. Cezayir ve Tunus beğlerbeğliklerine defaatle yazılan فرمانlardan sonra ancak bir kısmı bulunup iade edildi.

Cornelis Haga'nın ilk payesi, büyükelçilikle muadil tutulan orator, yani hatip idi. Haga'nın Bâb-ı Âlî nezdindeki diplomatik faaliyetlerinin takdir edilmesi üzerine 1614 yılında Hollanda Cumhuriyeti'nin büyükelçisi olarak tayin edildi. Geçici bir görevle 1612 yılında İstanbul'a gelen büyükelçi, 1639'da Sultan IV. Murad'ın müsaadesiyle 27 sene İstanbul'da kaldıktan sonra ülkesine dönebilecektir.

Haga'nın en büyük başarılarından birisi Hollanda Levant Kumpanyasının kurulmasıdır. Büyükelçi Haga'nın raporlarını ve Amsterdamlı büyük tacirlerin dilekçelerini dikkate alan Hollanda Levant tüccarı 25 Haziran 1625'de teşkilatlarını kurdular. Bu tekелci bir şirket olarak değil, bir kontrol ve tavsiye heyeti mahiyetinde ve Merkezi Amsterdam olmak üzere Akdeniz'de Levant Ticareti ve Denizciliği Müdürlüğü⁴⁰ adıyla kuruldu.⁴¹ Şirket müdürlüğü Akdeniz'deki Hollanda ticaretinin mümessili olarak faaliyet gösterecekti. Başlıca görevi Hollanda'nın Bâb-ı Âlî'deki elçisi ile Akdeniz ve Kuzey Afrika'daki konsolosları arasındaki muhaberatı sağlamaktı.⁴² Müdürlük, hükümetle tüccar arasında bir köprü vazifesi görerek Akdeniz'de bir konsolos ağ kurmuştu. Başlıca fonksiyonu, Akdeniz ticaretinde hakim olan seçkin tüccarın siyasi ve idari bir zeminini oluşturmaktı. Direktörler Hollanda'nın dış siyasetinde büyük nüfuz sahibiydiler. Bunun için de Bâb-ı Âlî'de bir temsilcileri vardı.

İngiltere ve Hollanda'ya uygulanan açık-kapı siyaseti 17 ve 18. asırlarda da devam etti. Bab-ı Ali yükselen bu iki deniz gücüne imtiyazlar verdi. Fakat bu sıralar Bâb-ı Âlî, üstünlüğünün farkındaydı. Bu ülkeler Akdeniz'de Osmanlı Devleti'ne ne bir askeri tehdit, ne de ti-

cari bir tekел tehlikesi oluşturuyor, fakat İspanya ve Portekiz istilasına karşı önemli bir engel oluşturuyorlardı. Osmanlı devlet adamları, Osmanlı topraklarından geçerek Asya'dan Avrupa'ya uzanan eski ticaret yollarına karşı Hollanda ve İngiltere'nin Doğu Hint Kumpanyaları ile doğrudan ticaretinin getirdiği tehlikenin elbette farkındaydı. Fakat 17. asırda Osmanlı Devleti artık Hollanda ve İngiltere'nin yayılmasını engelleyecek büyük gemiler techiz edemediğinden, Levant ticaretini onlar için cazip kılacak yolları tercih etmiştir. Aslında Osmanlı siyaseti bu bakımdan oldukça başarılı sayılabilir. Osmanlı Devleti Kuzeyli tüccarın faaliyetlerini hala kontrol edebilmekteydi. Ne var ki, daha sonra aynı kapitülasyonlar Batılılar'ın Osmanlı Devleti üzerinde ticari ve mali hakimiyetinin bir aracı haline gelmiştir.⁴³

Haga'nın elçiliği sırasında Hollanda Levant ticareti bütün Doğu Akdeniz'e yayıldı. Birçok konsolosluk açıldı. 1634 yılında Hollanda ahdnâmesi Sultan IV. Murad tarafından yenilendi. Bu arada Levant ticareti Hollandalılar için karlı bir faaliyet alanı idi. Fakat düzenli konsolosların olmayışı, diplomatik koruma ve konsolosluk ücreti hususunda Fransız müdahalelerine yol açıyordu. Tabii bu da Hollanda elçisini Bâb-ı Âlî'de zayıflatan bir durumdu. Tüccar en ucuz koruma ve hizmeti sağlayan ülkenin bayrağını tercih etmekte serbestti. O zamanlar gemilerdeki bayraklar kolayca değiştirilebiliyordu.⁴⁴

17. asrın başlarında Hollanda ticareti Suriye limanlarında yoğunlaşıyordu. İlk Hollanda konsoloslukları, kervan yolu üzerinde olan Halep ve İskenderiye'de açılmıştı.⁴⁵ 1650'ye kadar ipek ticaret yolu Anadolu üzerinden İzmir'e kaymıştı. Bu nedenle Hollanda da dahil olmak üzere birçok ülke İzmir'de ticaret merkezlerini kurdular. Hollanda tüccarının Osmanlı limanlarına en çok getirdikleri yük, Felemenk veya Londra çukası da denilen yünlü kumaş ve baharat idi. Osmanlı topraklarından yapılan ihracat ise her türlü lüks tekstil ürünü, kadife, ham ipek, ipek, işlemeli kumaş, ham ve işlenmiş pamuk, yün, şarap kurutulmuş meyve, halı ve deri idi.⁴⁶

17. ASIRDAKİ HOLLANDA ELÇİLERİ

Kısa ve geçici görevle İstanbul'a gelen Haga, büyükelçi olarak çok uzun bir süre kaldıktan sonra bu yorucu ve mesuliyetli işten kurtarılması için Staten Generaal'e

defaatle mektup yazıyordu. Nihayet çabaları sonuç verdi ve 1638'de Sultan IV. Murad'dan ayrılma müsaadesini alabildi. Fakat Staten Generaal'in ilgisizliği dolayısıyla İstanbul'a yeni bir elçi tayin edilemedi. Mali sebeplerle Haga'nın yeğeni *Henric Cops* maslahatgüzarlığa getirildi. 1647'de ölümüne kadar Cops bu görevde kaldı. Yerine getirilen ve Haga'nın katiplerinden olan *Dirk Kroll*, tayininden kısa bir süre sonra aynı yıl içinde ölünce, yine Haga'nın katiplerinden *Nicholas Ghisbrecht* tayin edildi. Bu sırada Hollanda sefaretini İstanbul'a gelen genç bir Şarkiyatçı olan Levinus Warner'dan destek almaktaydı. Almanya'da Lippe şehrinde doğan Warner, Leiden Üniversitesi'nde Arapça okumak üzere 1629 yılında Hollanda'ya gelmişti. 1644 yılında çalışmalarını tamamladıktan sonra bir Doğu gezisine çıkmış ve sonunda İstanbul'a varmıştı.⁴⁷ Ghisbrecht'in 1654'de vebadan ölümüne kadar onun katibi ve kañçılar olarak Warner Hollanda sefaretisiyle yakın temasta idi.

1647'de maslahatgüzar Cops'un ölümüyle Hollanda sefaretindeki boşluktan istifade etmeye çalışan İstanbul'daki İngiliz elçisi Thomas Bendisch⁴⁸ ve Fransız elçisi Jean de la Haye Vandelet,⁴⁹ eskiden olduğu gibi Osmanlı topraklarındaki Hollanda vatandaşlarının himayesini uhdelere almak istiyordu. Bu şartlar altında Warner, İstanbul'da ikamet elçisi olarak tayinini talep etti. Hollanda Cumhuriyeti derhal karar almak mecburiyetindeydi. Çünkü Hollanda vatandaşları İngiliz himayesine verildiği takdirde Hollanda milleti 1612 ahdnâmesinden önceki statüsüne geri dönmüş olacaktı.⁵⁰ *Levinus Warner*'a nihayet geçici olarak Hollanda milletinin tek temsilcisi ünvanı verildi. İtimatnamesi de 1655'de gönderildi. Fakat Girit muharebesinde Hollanda'nın faal olarak Venedik'i desteklediği haberleri üzerine Warner Bab-ı Ali'de pek de hoş karşılanmadı.⁵¹ 1656 ve 1663'de bir Osmanlı paşasının esir edilmesi ve mallarının yağma edilmesi tansiyonu iyice artırdı. Hatta Warner 1663'de bir süre hapsedildi. Osmanlı hükümetinin verdiği sözlerle rağmen Hollanda kapitülasyonları 1634'den beri yenilenmemişti. Pâdişâhın tahta çıktığında otomatik olarak yapılan teccid de yerine getirilmemişti.

1665'de Warner'ın ölümü ile Osmanlı topraklarındaki Hollandalılar bir kez daha korumasız kaldılar. Warner'ın yanında kañçılar olarak çalışan Hollandalı bir tüc-

car, *Francesco de Brosses* görevi devraldı. Fakat bu sefer Staten Generaal İstanbul'a tam akredite bir büyükelçinin gönderilmesinin daha fazla ertelenemeyeceğinin farkındaydı. Aksi takdirde Hollanda'nın Levant'taki durumu tehlikeye düşecekti. 30 Eylül 1665'de bir avukat olan *Joris Croock* elçiliğe tayin edildi. Fakat kısa bir süre sonra Croock ve maiyetinin daha İstanbul'a ulaşmadan, Ragusa'da depremden hayatlarını kaybettikleri haberi ulaştı.⁵² Bunun üzerine 21 Temmuz 1667'de Staten Generaal bir başka avukat olan *Justinus Colyer*'i Bâb-ı Âli'ye elçi tayin etti. Colyer 25 Mayıs 1668'de kıymetli hediyelerle birlikte İstanbul'a ulaştı.⁵³ 4 Rebiülevvel 1079⁵⁴ günü de IV. Mehmed tarafından Edirne sahrasında huzura kabul edildi.

Colyer'in en başta gelen görevi, Levant'taki Hollanda ticaretini ihtilaflara mahal bırakmayacak bir şekilde pâdişâhtan yeni bir ahdnâme almaktı. Staten Generaal'in kendisine teamüllere uygun ve muteber bir statü vermediğini iddia eden meslekdaşları, Colyer'i yeni görevinde tebrik etmek için davet etmediler. İstanbul'daki diplomatlar kendilerine göre daha aşağı seviyede olan Hollanda temsilcisine hoşgeldin demeyi lüzumsuz addettiler. Aslında Osmanlı Devleti mukim ve tam yetkili büyükelçiler arasında ayırım yapmayı hepsine birden "elçi" demektiydi. Hatta yabancı elçileri kendi devletlerinin Osmanlı Devleti nezdindeki tam yetkili büyükelçileri değil, o devletin vatandaşlarının, yani bir taifenin bir nevi kethudası olarak değerlendirmekteydi. Bu cümleden olarak konsolosların da vazifelerine başlayabilmeleri için bir göreve tayin edilen diğer Osmanlı tebası gibi pâdişâhtan bir berat almaları gerekiyordu. Mamefi, diğer elçilerin Colyer'e takındıkları tavır Bâb-ı Âli'nin gözünden kaçmamıştı. Venedik ve Fransız elçiliği tercümanlarından sorulduğunda, Hollanda Cumhuriyeti'nin Haga'nın gidişinden beri hiçbir zaman tam yetkili büyükelçi tayin etmediğini, Colyer'in ünvanının da maslahatgüzara denk olduğunu söylediler. Böylece ancak kendisine büyükelçi sıfatı verildikten sonradır ki pâdişâh Hollandalılara yeni bir ahdnâme vermiştir.⁵⁵

Colyer teccid olunan ahdnâme-i hümayunu 9 Zilkade 1091 / Kasım 1680 tarihinde düzenlenen bir mersimle Sadrazamın elinden aldı. Hollanda milleti bu suretle ahdnâmeleri sırasıyla 1673 ve 1675 yıllarında yeni-

lenen Fransız ve İngilizlerle aynı statüye yükseltilmiş oluyordu. IV. Mehmed tarafından verilen bu son ahdnâmenin esasları, kapitülasyonların 1914 yılında ilga edilmesine kadar muteber kalmıştır.⁵⁶

Fakat yeni ahdnâmenin verilisinden hemen iki yıl sonra Colyer İstanbul'da ölünce, babasının elçilikte katibi ve Hollanda milletinin muhasibi olan büyük oğlu Jacobus Colyer geçici olarak yerine geçti. Resmi itimad mektubu 1684'de kendisine verilen büyükelçi sıfatı da 1688'de İstanbul'a ulaştı. Jacobus Colyer İstanbul'da yetişmişti ve çok iyi Türkçe biliyordu. Babasının elçiliği esnasında sefarette bulunması ve İstanbul'un önde gelen Türk ve Rum aileleriyle olan yakın teması, Bâb-ı Âlî'deki diğer meslekdaşlarına karşı bir üstünlük sağlıyordu. Jacobus Colyer ilk olarak İngiliz meslekdaşıyla beraber Karlofça Andlaşmasında (1699), daha sonra Prut (1711), Osmanlı-Venedik Harbinde (1714-1718), Osmanlı-Avusturya Harbinde (1716-1718) ve Pasarofça Andlaşmasında (1718) arabuluculuk yaptı. Osmanlı-Avusturya barış görüşmelerindeki performansı dolayısıyla Avusturya imparatoru tarafından kendisine 1703'de Kutsal Roma İmparatorluğu kontu ünvanı verildi. Bu nedenle Osmanlı vesikalarında adı "*Yakomo Konte Kolyer*" şeklinde geçmektedir. Bu diplomatik faaliyetler Osmanlı-Hollanda münasebetlerinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

SONUÇ

16. asrın ortalarına kadar İspanya'ya tâbi olan Hollanda, önce V. Charles, daha sonra II. Philip'in uyguladığı mezhep baskıları neticesi ayaklanarak 1574'de bağımsızlığını kazanmıştır. 1579'da Güney eyaletlerinin birliğini ve imparatora sadakatlerini ilanından sonra en büyüğü Hollanda olmak üzere yedi Kuzey eyaletinin kendi birliklerini kurmalarıyla ortaya çıkan Hollanda Cumhuriyeti (United Provinces) daha önceki ticari birikimlerini kullanarak çok hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. İspanya'nın uyguladığı iktisadi ambargolar bu ilerlemeyi durduramamıştır. İspanya'nın işgalinden önce Antwerp'te Avrupa'nın ticaret ve deniz nakliyatı merkezini kuran müteşebbisler, merkezlerini Amsterdam'a taşıya-

rak Hollanda'yı 17. yüzyılda en büyük deniz gücü haline getirmişlerdi. Hollanda'nın bu kalkınma devri bugün "*Gouden Eeuw*" (Altın Çağ) olarak adlandırılmaktadır.

Böyle büyük bir deniz gücünün, doğuda Basra Körfezinden batıda Macaristan'a kadar geniş bir coğrafyada ticaret yollarına hakim, bir iç deniz olarak Karadeniz'i elinde bulunduran, Akdeniz'deki donanmasıyla, güçlü ordusuyla, devrinin en kudretli devletlerinden olan Osmanlı Devleti ile aradaki mesafenin uzaklığına rağmen çok yakın ticari ve diplomatik ilişkide bulunması gayet tabiidir. 17. asrın başlarında Hollanda'nın dış ticaretinin % 40'ını Osmanlı Devleti ile yaptığı dikkate alınacak olursa, Osmanlı-Hollanda münasebetlerinin seviyesi hakkında bir fikir edinmek mümkün olur. 18. asırdan itibaren İngiltere öne geçerek bilindiği üzere 19. asırda sadece ticareti değil, Osmanlı siyasetini, hatta iç işlerini doğrudan etkiler hale gelmiştir.

18 Yüzyılın Ortalarına Kadar İstanbul'daki Hollanda Temsilcileri.

Cornelis HAGA (1612-1638) büyükelçi, Hollanda'ya döndü.

Henric COPS (1638-1647) maslahatgüzar, İstanbul'da öldü.

Nicolas GHISBRECHTI (1647-1654) maslahatgüzar, İstanbul'da öldü.

Levinus WARNER (1654-1665) maslahatgüzar, İstanbul'da öldü.

Joris CROOCK (1667) İstanbul'a gelirken Ragusa'da öldü.

Justinus COLYER (1667-1682) büyükelçi, İstanbul'da öldü.

Jacobus COLYER (1682-1725) büyükelçi.

Cornelis CALKOEN (1726-1744) büyükelçi, Hollanda'ya döndü.

Jean Charles des BORDES (1744-1747) maslahatgüzar.

Elbert DE HOCHÉPIED (1747-1763) büyükelçi.

- 1 Roger Lockyer, Habsburg and Bourbon Europe 1470-1720, NY: Longman, 1988, s153.
- 2 Roger Lockyer, Ibid, s. 218.
- 3 Fransa'daki küçük bir prenslik olan Orange'a varis olmasından dolayı William'a, Orange Prensi adı verilmiş, Hollanda bağımsızlığını kazandıktan sonra da bu ünvanı sürdürmüştür. Hollanda'da William van Oranje adıyla anılmaktadır.
- 4 Ağustos 1566'da Antwerp'te çıkan isyanda, halk kiliseleri basarak ellerine geçirdikleri bütün ikonaları sokaklarda kırdılar. İkona İsyanı daha sonra diğer şehirlere de yayıldı. Calvinist papazlar halkın galeyânını önleyemediler. Kiliseler yağmalanarak değerli ikonalar öfkeli kalabalıklar tarafından parçalandı.
- 5 3 Ekim 1574'deki bu zafer Leiden'in ve dolayısıyla Hollanda'nın kurtuluş günü olarak halen kutlanmaktadır. Leiden direnişinin bir mükafatı olarak 1575 yılında burada bir üniversite kurulmuş ve Protestan din adamları yetiştirilmeye başlanmıştır. Leiden Üniversitesi bugün diğer bölümlerinin yanı sıra Şarkiyat araştırmalarında dünyanın önde gelen üniversitelerinden olup kütüphanesinde son derece kıymetli eserlerden oluşan bir de Türkçe yazmalar koleksiyonu mevcuttur.
- 6 P.J.A:N. Rieterbergen, A Short History of the Netherlands, Amersfoort: Bekking Publishing, 1998, s 76.
- 7 Prens William ülkenin huzurunu bozmak, isyankar, insanlık düşmanı, Hristiyan dünyasının vebası ve hain olmakla suçlanmaktadır. William hakkındaki ithamlar ve müdafianamesinin İngilizce tam metni için bakınız: L. H. Lehmann, The Drama of William of Orange, NY: Agora Publishing, 1937. Prens William bugün Hollanda'nın Delft şehrindeki Nieuwe Kerk (Yeni Kilise)'de gömülmüştür.
- 8 Halil İnalçık, An Economic and Social History of the Ottoman Empire, Cambridge: CUP, 1994, s 373.
- 9 Alexander De Groot, The Ottoman Empire and the Dutch Republic, Leiden: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut, 1978, s 84.
- 10 Feridun Beğ, Münşeâtü's-Selatin, İstanbul: 1849, c II, s.450-452: "...Flandra ve İspanya memleketlerinde Luteran mezhebi üzere olan beğler ve beğzadeler ve sair Luteran mezhebi ayanı mektubumuz vasıl olıcak malumunuz ola ki, ...siz dahi puta tapmayub kiliselerden putları ve suret ve nakusları redd edüb Hak teala birdir ve ve hazret-i İsa peygamberi ve kuludur deyu itikad edüb ...ve Papa denilen bÓ din-i Halıkın bir bilme-yüb hazret-i İsa aleyhisselama tanrılık isnad edüb elleri ile yaptıkları putları ve suretlere tapub ...siz Papaluya kılıç çeküb daima anları katl eyledüğünüz ecilden merhamet-i şahane ve şevket-i mül'kânemiz her vechile sizin tasarrufunuza masruf olub karadan ve deryadan her hal ile size muavenet-i husrevânemiz zuhura gelmek ve ol zalim-i bÓ din elinden sizi halas ve Hak dine sevk etmek lazım olmuştur... dahi her ne yılda ve ne zamanda Papa bÓ dinine asker ceng etmek murad edünürsenüz ana göre itimad olunur ademlerünüz yüce asitanemize gönderüb mezbur kulumuz ile maan ahvalinizi bildürsüz ki tayin eyledüğünüz zamanda asakir-i mansuremiz gönderülüb gereği gibi muavenet oluna..."
- 11 Feridun Beğ, Ibid, s 458-460: "...Cezayir-i garb beğlerbeğisi Ali Paşa edamallahü ikbalehuya irsal olunan arzuhaliniz gelüb vasıl oldu. Mazmununda Hristiyanun taaddisinden şikayet edüb atabe-i ulıyadan muavenet ve müzaheret taleb eyledüğünüzü; ...a'da-yı din üzerine ne yılda ve ne zamanda hareket ve hücum mecal ve iktidarınız olacak ise ana göre... südde-i saadete ademleriniz gönderüb..."
- 12 O çağlarda Müslüman olanlar için "Türk oldu" ifadesi kullanılırdı.
- 13 Jonathan Israel, Dutch Primacy, s3.
- 14 Jonathan Israel, Ibid, s21.
- 15 Jonathan Israel, Ibid, s27-28.
- 16 Jonathan Israel, Ibid, s409.
- 17 I. Wallerstein, The Modern World System, New York: Academic Press, 1974, s 212.
- 18 Halil İnalçık, Ibid, s 189.
- 19 Bretoni, yahut burton denilen bu kalyonlar yüksek bordalı olup 30-40 top taşıyabiliyorlardı. Daha sonra 2-3 kat olan ve güvertesinde 90 adet top taşıyan modelleri inşa edilmiştir. O devir için bu kalyonlar bir savaş makinası sayılıyordu.
- 20 Halil İnalçık, Ibid, s 366.
- 21 Gizli olarak yürütülen bu temasların mahiyeti hakkında kapsamlı bir araştırma tarafımızdan yapılmaktadır. Bu konuda bazı ipuçlarına rastlanmakla birlikte detaylı bilgilerin elde edilmesi için etraflı çalışmalara ihtiyaç vardır.
- 22 Alexander De Groot, Ibid, s 86-87; Osmanlı-Hollanda iktisadi münasebetleri hakkında Utrecht Üniversitesi'nde doktora yapan ve çok yakında tezini teslim edecek olan Mehmet Bulur'un gümrükler ve liman kayıtlarına dayanarak yaptığı araştırmalar, Hollanda'ya kapitülasyonlar verilmenden çok önce, Amsterdam tüccarının sadece kendi adına değil, bilhassa Hamburg ve diğer limanlardan da Osmanlı ülkesine ticaret emtiası getirdiğine dair önemli bilgiler vermektedir.
- 23 Bosscha Erdbrink, At the Treshold of Felicity: Ottoman-Dutch Relations During the Embassy of Cornelis Calkoen at the Sublime Port 1726-1744, Ankara: TTK Basımevi, 1975, s 2.
- 24 Jonathan Israel, Ibid, s 97.
- 25 Jonathan Israel, Ibid, s 99.
- 26 Artus Thomas, Continuation De L'Histoire Des Tvrcs, Depvis Qvi'ls Se Fvrent Rendvs, A. Roven, Chez lean Berthelin, MDCLX, s850-851.
- 27 P.J.A:N. Rieterbergen, Ibid, s 55; 15. asrın sonlarından itibaren din adamları ve asillerden oluşan şehir meclisleri, yani Estates, ilk defa 1464 yılında bugünkü Belçika'nın Bruges şehrinde toplanarak biraraya geldiler. Bundan sonra Felemenkçe Staten Generaal, İngilizce States-General adıyla anılmaya başlanan bu konsey, şehirlerden seçilen temsilcilerden meydana gelip, devletin dış siyasetini de yürütmekteydi. Osmanlı vesikalarında ki adı "Üstadı Generalleri"dir
- 28 Bosscha Erdbrink, Ibid, s 3.
- 29 Alexander De Groot, Ibid, s 97.
- 30 Bosscha Erdbrink, Ibid, s 5.
- 31 Akdes Nimet Kurat, Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi, Ankara: A.Ü. DTCF Yayınları, 1953, s 116.
- 32 "Kapudanınım ve sair vüzera-i izamım münasib gördükleri üzere, Flandra vilâyetlerinden Holandiye ve Zelandiye ve Frizlandiye ve Gilderlandiye nam dört pare vilâyetlerin tüccar tayifesi İngiltere kraliçesi bayrağ altında gelüb..." Akdes Nimet Kurat, Ibid, s 206.
- 33 Bayrak meselesinin teferruatı için bakınız: Halil İnalçık, "İmtiyazat", EI2, c IV, s 1184, Akdes Nimet Kurat, Ibid, s90-91; Mübahat Küçüköğlü, Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri, Ankara: s 39-45.
- 34 1 Mayıs 1612.
- 35 Haga'nın kabulü tarihçi Naima tarafından şu şekilde tasvir olunmaktadır: "Frenk diyarının canib-i Şimalisinde Balır-i Muhit kenarında Felemenk memleketine vali olan Flandr dukası tarafından hediyeler ile irsal olunan ka'asid ve tüccarın sefineleri gelüb esnaf ticaret emtiası getirüb yine diyarlarına teveccühe izin rica ettiklerinde Üsküdar bağgesinde elçileri bisat busi-i atabe-i aliyye ile şereflenerek izin verildi".
- 36 Elçi kabulünde sarayda tertiplenen merasım için bakınız: "Tevki'Ö Abdurrahman Paşa Kanunnamesi" Milli Tettebb'lar Mecmuası, s 511; Mübahat Küçüköğlü, "XVI. Yüzyılda Fevkalade Elçilerin Ağrlanması", Prof.Dr. İsmail Ercüment Kurat'a Armağan, Ankara: 1989, 199-231; Ali İbrahim Savaş, Osmanlı Elçilerinin Resm-i Kabul Protokolleri, Ege Üniv-

- Tarih İncelemeleri Dergisi, c XI, 1996, 111-124; Mehmet İpşirli, "Elçi" TDV İslam Ansiklopedisi, c. 11, 3-5.
- 37 Hollanda'ya verilen bu ilk ahdnâmenin orijinali bugün La Hay'de Hollanda Devlet Arşivi, Staten Generaal, Secrete Kas, 1.01.08, 12593.15'de kayıtlı olarak muhafaza edilmektedir. 1634 ve 1680 yıllarındaki tecdidler de 12593.47 ve 12593.69 numaralıdır. 1612 ve 1680 Ahdnâmelerinin transkribe edilmiş metinleri için bakınız: Alexander De Groot, Ibid, s 233-246; Bülent Arı, Conflicts Between the Dutch Merchants and the Ottoman Local Authorities According to the "Felemenk Ahdnâme Defteri Dated 1091/1680, Yayınlanmamış Master Tezi, Bilkent Üniv. 1996, s 48-62. Hans Theunissen ise Utrecht Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1984 yılında hazırladığı Een Diplomatieke Analyse van de Ahdnâme adlı doktora tezinde her üç ahdnâmenin diplomatika bakımından tahlilini yapmış, fotokopileriyle birlikte transkribelerini de vermiştir.
- 38 Halil İnalçık, An Economic and Social History of the Ottoman Empire, s 374.
- 39 Ben Slot, "De Diplomatieke betrekkingen tussen Nederland en het Osmanse Rijk", Topkapı & Turkomanie, Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1989, s10; ayrıca Türkçe tercümesi, "Hollanda ile Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler", Osmanlılar& Hollandalılar, İstanbul; 1990, s 8.
- 40 Orijinal adı: Directeuren van den Levantschen Handel en de Navigatie op de Middellandsche Zee.
- 41 Bosscha Erdbrink, Ibid, s 10.
- 42 Alexander De Groot, "The Organization of West European Trade in the Levant, 1500-1800" Companies and Trade, Leiden:1981, s 235.
- 43 Alexander De Groot, Ibid, s 237-238.
- 44 Alexander De Groot, The Ottoman Empire and the Dutch Republic, s 215.
- 45 İlk Hollanda konsoloslukları: Halep, İskenderiye, Livorno, Scio (1612), Larnaka, Andro, Milo, Mora (1613), İzmir, Venedik (1614), Cenova (1615), Cezayir (1616), Zea (1620), Tunus (1626). Bu konsolosluklar için bakınız: Alexander De Groot, Ibid, s 215-217.
- 46 Bosscha Erdbrink, Ibid, s 16-17.
- 47 Ibid, s 20.
- 48 Ibid, s 22.
- 49 Alexander De Groot, Ibid, s 226.
- 50 Alexander De Groot, Ibid, s 227.
- 51 Bosscha Erdbrink, Ibid, s 21.
- 52 6 Nisan 1667.
- 53 Colyer'in getirdiği hediyeler arasında üzeri Osmanlıca harflerle yazılı bir yerküre, ve Janszon tarafından hazırlanan Atlas Major da vardı. Sultan IV Mehmed'in emriyle bu atlas El-DımeşkÖ tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bu tercüme bugün Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdad kısmında No: 325-333'de kayıtlı olarak muhafaza edilmektedir. Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız: Ekmeleddin İhsanoğlu, "Batı Bilimi ve Osmanlı Dünyası: Bir İnceleme Örneği Olarak Modern Astronominin Osmanlı'ya Girişi", Belleten, c LVI (1992).
- 54 12 Ağustos 1668.
- 55 Evail-i Ramazan 1091/25 Eylül-4 Ekim 1680 tarihli ve üçüncü Hollanda ahdnâmesi.
- 56 Alexander De Groot, Ibid, s 228.

İÇİNDEKİLER

cilt

1

BİRİNCİ BÖLÜM

Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış

PROF. DR. HALİL İNALCIK

İKİNCİ BÖLÜM

Osmanlı Devleti'nin Doğuşu

kuruluşa dair nazariyeler

PROF. DR. COLIN J. HEYWOOD ■ PROF. DR. RUDI PAUL LINDNER ■ DR. ORHAN F. KÖPRÜLÜ ■ YRD. DOÇ. DR. ÜÇLER BULDUK

kuruluş

PROF. DR. ŞERİF BAŞTAV ■ YRD. DOÇ. DR. EROL KÜRKÇÜOĞLU ■ YRD. DOÇ. DR. AHMET VEHBİ ECER ■ YRD. DOÇ. DR. AHMET NEZİHİ
TURAN ■ DOÇ. DR. MEHMET ŞAHİNGÖZ

rumeliye geçiş

ASST. PROF. DR. PTR. MENTZEL ■ YRD. DOÇ. DR. İBRAHİM SEZGİN ■ H. ÇETİN ARSLAN

duraksama

PROF. DR. İSMAIL AKA

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Devletten İmparatorluğa Yükselişin Mimarları: Fatih ve Yavuz

fatih sultan mehmet: "iki kıtanın ve iki denizin hakimi"

PROF. DR. RHOADS MURPHEY ■ DR. ENRICO BASSO ■ DR. İLYA ZAITSEV ■ ASSOC. PROF. DR. MARIA PIA PEDANI FABRIS

yavuz sultan selim: hadim-ül haremeyn

DOÇ. DR. YUSUF KÜÇÜKDAĞ ■ DR. KAMARUZAMAN YUSOFF ■ ASSOC. PROF. DR. SEYYİD MUHAMMED ES-SEYYİD ■
ASSOC. PROF. DR. JANE HATHAWAY ■ DOÇ. DR. ZEKERİYA KURŞUN ■ NEBİ GÜMÜŞ / 326

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İmparatorluğun Zirvesi: Cibani Devleti ve Kanuni

kosova'dan viyana'ya osmanlı hâkimiyeti

PROF. DR. RAMAZAN ÖZEY ■ DOÇ. DR. AHMET ŞİMŞİRGİL

kanuni sultan süleyman: osmanlı'nın altın çağı

PROF. DR. HOSEİN MİRJAFARI ■ PROF. DR. VIOREL PANAITTE ■ PROF. DR. EKKEHARD EICKHÖFF ■ MIGUELA A. BUNES ■ PROF. DR.
ERCÜMENT KURAN ■ PROF. DR. KAMEL FILALI ■ PROF. DR. ZEKERİYA KİTAPÇI ■ DR. AHMET KAVAS ■ DR. NURTEN KILIÇ-SCHUBEL

BEŞİNCİ BÖLÜM

XVII. Yüzyıl: Avrupa ve İran ile Münasebetler

ASST. PROF. DR. GABOR AGOSTON ■ DR. PAL FODOR ■ DR. MARIA IVANICS-RESS ■ DR. TUFAN GÜNDÜZ ■ DR. MONIKA MOLNAR ■
PROF. DR. FARUK BİLİCİ ■ BÜLENT ARI / 493 ■ DR. HÜSAMEDDİN MEMMEDOV KARAMNLY ■ DR. HOSKADEM HASANOVA / 509

ALTINCI BÖLÜM

XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu

PROF. DR. NORMAN ITZKOWITZ

kuzeyde beliren yeni hasım: rusya

PROF. DR. ROGOZHIN NIKOLAJ MIHAJLOVICH ■ YRD. DOÇ. DR. OSMAN KÖSE ■ DR. SHAPI KAZIYEV ■ PROF. DR. SVETLENA ORESHKOVA ■
PROF. DR. MUSTAFAZADE TEVFİK TEYYUBOĞLU

osmanlıların türkiistan ve kafkasya ile ilişkileri

PROF. DR. MEHMET SARAY ■ YRD. DOÇ. DR. ABDULLAH GÜNDOĞDU ■ ARZU OCAKLI ■ YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA BUDAK ■ YRD. DOÇ.
DR. MEHMET ALİ ÇAKMAK ■ PROF. DR. TSISANA ABDULADZE ■ DR. SEVDA ALİ KIZI SULEYMANOVA

osmanlı diplomasisi

DOÇ. DR. ALİ İBRAHİM SAVAŞ ■ DOÇ. DR. MEHMET ALAADDİN YALÇINKAYA ■ PROF. DR. HIROKI ODAKA ■ ÇAĞRI ERHAN ■ YRD. DOÇ.
DR. İBRAHİM AYKUN

TEKNİK KOORDİNATÖR
MURAT OCAK

GÖRSEL YÖNETMENLER
HATİCE KOT / ERSİN BALCI / SALİH KOCA

GÖRSEL YÖNETMEN YARDIMCILARI
SEVGİ ÖZÇELİK / LEVENT ELPEN / AYŞE BALCI

DİZGİ GRUBU
ALİ TAŞTEPE / Ö. FARUK TAŞTEPE / ADEM TEMİZKÖK
ALİ ŞİMŞİR / EMRE TAŞTEPE / GÖKHAN ÖZEN
FAHİR UZUN / AHMET MAYALI

RESİM TARAMA
HAMDİ ALKAN

TASHİH GRUBU
OYA AKBAŞ OCAK / ELNUR AĞAOĞLU / KAZIM BİLGE
AHMET KARAÇAVUŞ / HALİT ÜNSAL / SEVİL DÜNDAR
AYLA YILDIZ / MEHMET LÂLE / EMİNE ÖZDEMİR
SERAP DÜNDAR / HÜMEYRA SAK / ÖZLEM ATA

GRAFİK TASARIM
YAZIEVİ İLETİŞİM HİZMETLERİ

DİZGİ
GÖKÇEN TEKNİK

BASKI
SEMİH OFSET

CİLT
BAĖKAN CİLTEVİ

YAYIN KODU
ISBN 975-6782-03-X (TAKIM)
975-6782-04-8 (CİLT)

YAYIN YERİ VE TARİHİ
ANKARA 1999

Yan Kağıt Ebrüsü: Mustafa Düzgünman

Osmanlı

YAYIN KURULU BAŞKANI
PROF. DR. HALİL İNALCIK
CHICAGO ÜNİVERSİTESİ / BİLKENT ÜNİVERSİTESİ

YAYIN KURULU
PROF. DR. NEJAT GÖYÜNÇ
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. YUSUF HALAÇOĞLU
TÜRK TARİH KURUMU (TTİK) BAŞKANI

PROF. DR. EKMELEDDİN İHSANOĞLU
ULUSLARARASI İSLAM KÜLTÜR SANAT VE TARİH ARAŞTIRMALARI MERKEZİ (IRCICA) BAŞKANI

PROF. DR. ERCÜMENT KURAN
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MUBAHAT S. KÜTÜKOĞLU
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. JACOB M. LANDAU
HEBREW ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. AHMET YAŞAR OCAK
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. İLBER ORTAYLI
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. STANFORD SHAW
CALIFORNIA ÜNİVERSİTESİ / BİLKENT ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. BAHAEDDİN YEDİYILDIZ
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ